

De Historische Vereniging Norch heeft een aantal jaren geleden besloten om in 1922, bij het 25-jarig bestaan van de vereniging, een boek te laten verschijnen, waarin een totaal beeld wordt gegeven van de geschiedenis van alle dorpen en buurtschappen van de voormalige gemeente Norg. Alle elementen van de samenleving moesten in het boek aan bod komen, in een zodanige vorm dat iedere bezitter van het boek het binnen handbereik zou neerleggen om het regelmatig te kunnen inzien. Met andere woorden: het boek zou op ieders nachtkastje moeten liggen.

Een redactie werd gevormd en een groot aantal personen werden benaderd om een aandeel te leveren.

Ook ik werd benaderd. Over de historie van Norg en Noord Nederland heb ik al veel artikelen geschreven en geplaatst op mijn website en ook enkele in de Boerhoorn, het orgaan van de HV Norch en in het Waardeel, het orgaan van de Drentse Historische Vereniging. Omdat ik pas op latere leeftijd in de gemeente Norg ben komen wonen weet ik niets van de ontwikkeling van de samenleving binnen de gemeente in de laatste paar eeuwen.

Maar ik heb me wel verdiept in de gebeurtenissen in deze regio na het ontstaan van het huidige Norg en omgeving als vaste verblijfplaats van personen die tot de Saksische bevolkingsgroep worden gerekend. Dus het tijdperk van ongeveer 450 na Christus tot ongeveer 1450.

Over dit tijdperk heb ik voldoende bronmateriaal verzameld en gebruikt voor de publicaties op mijn website etc. en hieruit kan wel een keuze worden gemaakt voor een hoofdstuk in het boek over die periode. Mijn bedoeling was om dan speciale aandacht te schenken aan de rol van de Heren van Norch en de invloed die zij gehad hebben op het gebeuren in Norg en omgeving.

Na de eerste besprekingen van de redactie van het boek met de aspirant schrijvers bleek mij dat meerdere schrijvers waren aangetrokken voor de vroegste periode uit de historie van Norg. Tijdens een bijeenkomst bij mij thuis met die schrijvers bleek mij ook dat de meningen nogal uiteenliepen over de invulling. Daarop heb ik via mailcontact met de eindredacteur (september 2021) mijn gedachte bijdrage over de invulling van die periode gegeven.

Als antwoord kreeg ik te horen dat mijn bijdrage werd afgewezen omdat de redactie die periode wilde laten invullen door een professional. Daarop heb ik via een mail laten weten dat ik mij daar bij neerleg en niet meer druk ga maken over die beslissing, maar dat de redactie vrij blijft om delen van mijn web te downloaden en om de inhoud te gaan gebruiken voor de invulling van het boek, mits de bron wordt vermeld. Verder heb ik meegedeeld dat ik het resultaat van de invulling van het boek met belangstelling tegemoet zie en dat ik er op mijn website zeker aandacht aan zal besteden.

Aan dat punt zijn we nu toegekomen.

Het boek is midden 2024 verschenen en in de hoofdstukken 3 en 5 wordt de periode tussen 450 en 1580 beschreven. De tekst wijkt op veel onderdelen af van mijn visie over die periode en is ook niet volledig.

Daarom zal ik hierna een zo kort mogelijke beschrijving geven over de historie van Norg tussen 450 en 1450 en de gebeurtenissen die een grote invloed hebben gehad op die historie.

Voorafgaand daaraan mijn commentaar op vermelde tekst op een aantal pagina's.

Pagina 32: "Het bestaan van een adellijke elite wordt bevestigd door de vondsten van muntschatten (Nietap) en rijke bijgiften in enkele graven onder andere dat van de Prinses van Zweeloo."

Deze vondsten kunnen niet worden gebruikt voor het aantonen dat de Saksen die Drenthe binnentrokken, leefden in een standenmaatschappij. In tegendeel. Uit oorkonden en annalen blijkt juist het tegenover gestelde.

De voorgangers van de huidige Saksische Drenten zijn vertrokken naar de noordelijke kuststreken. Onder deze "Angelsaksen" is wel een vorm van standsverschil te herkennen. Maar dan wel uit Friese oude teksten en niet door materiele rijkdom.

Pagina 34: "De grotere dorpen ontstonden waarschijnlijk rond de nederzetting van een edelman of clanhoofd" "De edelman had een hofhouding van horigen en slaven die voor hem het werk deden"

Daar is geen enkel bewijs van. In enkele Duitse annalen wordt hiervan weliswaar melding gemaakt, maar met de toevoeging dat dit plaatselijk wel voorkwam in gebieden waar Saksen en Romeinen naast elkaar leefden. Die Saksen hadden gebruiken van Romeinen overgenomen. Meer naar het noorden leefden de Saksen op voet van onderlinge gelijkheid. Dat blijkt ook uit het gedrag van de Drentse Saksen zoals we dat kennen uit latere tijd bewaard gebleven stukken. Samen beslissen over gedragsregels, grondgebruik, bestuur en afgevaardigden naar dingplaatsen. Sturing van de samenleving vanuit het volk zelf. De kern van de Drentse samenleving. Die saamhorigheid was het grote pluspunt dat hen de overwinning heeft bezorgd in de strijd tegen de poging van de Franken hen te onderwerpen en te leven volgens het Frankische (Romeinse) stelsel. Gezag van bovenaf. Doen wat de keizer of koning, bisschoppen en anderen, in volgorde van bestuurlijke rang, bevelen.

De vermelde namen van Uffo, Thiadgrim en Ricfrid als Drentse clanhoofden is onbestaanbaar en onbewijsbaar.

Uffo was dienstman/leenman van de Duitse keizer rond 1040 van de landgoederen Uffelte, Wittelte, Peelo, Eyen (Een) en Lintherunge (Lemferding). Zoals alle dienstmannen/leenmannen in die tijd zal hij een telg zijn geweest uit een adellijk geslacht uit de nabijheid van de Duitse keizer, vermoedelijk uit Hamaland.

Thiadgrim zal een monnik zijn geweest die in ten Arlo nabij de Reest grond had verworven dat hij aan het klooster Werden schonk, gesticht door Liudger, prediker van het Christelijk Geloof in o.a. Drenthe.

Ricfrid(us) was abt van het klooster Werden.

"De meeste grotere dorpen zullen dus al vroeg een hof of grote boerderij als centrum hebben gehad"

Een hof of hofboerderij past bij het hofstelsel zoals de Franken die kenden. De Drenten zijn nooit door de Franken overwonnen en erkennen dus geen hofboerderij, maar de Sallanders en Twenteners wel. Die werden rond 800 van vrije mensen hofhorige mensen. De grens liep ongeveer langs de Reest, met uitschieters richting Ruinen (Echten, ten Arlo) en verder langs het moerasgebied onder Coevorden en dan verder langs het Schoonebekerdiep. De structuur van Drentse dorpen verschilt opmerkelijk van Sallandse dorpen. De kadastrale kaarten van 1832 geven duidelijk te zien hoe een dorp zich heeft ontwikkeld. De oude Saksische kernen zijn duidelijk te onderscheiden van de latere Frankische delen. De kerk staat er meestal tussenin. In zo'n Frankisch deel van het dorp is wel een hofgoed aan te wijzen omdat de hier liggende boerderijen alle behoorden tot één of meer leengoederen die belasting moesten opbrengen, oorspronkelijk in de vorm van één tiende van de opbrengst van producten.

Pagina 35: "Dit hofstelsel bouwde voort op de al bestaande machtsverhoudingen onder de Saksen, maar het betekende ook dat er voor het eerst geld en goederen moesten worden afgedragen aan een buitenlandse landheer, de Frankische graaf of de bisschop."

Het eerste deel van deze zin is niet juist. Het hofstelsel was macht van bovenaf opgelegd en dat stond lijnrecht tegenover de mondelinge rechtsregels van het Drentse Landrecht, uitvoering van rechtsregels die van onderaf waren vastgesteld. Volledige inspraak van het volk. Hier ligt de kern van de strijd van de Drenten tegen de Bisschop van Utrecht. Zij wilden geen belasting betalen over hun eigen opbrengsten van hun eigen grond en hebben dat ook nooit gedaan, behalve de schuldmutde en de op 15 november 1344 overeengekomen "schrikkeljaar belasting" en de op 7 maart 1430 opgelegde belasting per ploeg en keuter.

Pagina 36. "Om het gebruik van de gezamenlijke ruimte enigszins te reguleren waren de boeren gedwongen de dorpsgebieden af te palen als marken en zich te organiseren in markegenootschappen."

Eén van de kenmerken van de oude Saksische samenleving is de regeling van het gebruik van de grond in hun leefgebied. De eerste Saksische bewoners van het Norg van omstreeks het jaar 450 zullen dat ook gedaan hebben. De buitengrens met de bewoners van naburige nederzettingen was altijd een natuurlijke grens in de vorm van een natuurlijke scheiding, meestal een beek of rivier. Daar binnen was alle grond gezamenlijk bezit, behalve die delen waar gewoond werd en de bebouwing stond met het bijbehorende erf, boomgaard, tuin en een stukje grond voor wat kleinvee. De gezamenlijke gronden werden bewerkt volgens de opgestelde gebruiksregels. Daarbij had in het begin elke boerderij één aandeel in het gezamenlijke bezit. De boermarkenorganisatie was in Norg al aanwezig toen de Franken dit gebied binnen vielen. De Saksische boeren accepteerden die inval niet en bestreden de Franken met alle middelen die zij hadden. Het meest verbolgen waren zij over het bevel dat zij geen zeggenschap meer hadden over hun grond. Zij trokken zich dan ook niets van de hun opgelegde nieuwe rechtsregels aan. Ook de priesters die met de Franken waren meegekomen hadden het moeilijk. Zij kregen met hun nieuwe geloof in eerste instantie geen voet aan de grond. De Franken werden gedwongen om zich tegen de aanvallen van de Saksen te beschermen en concentreerden zich op een paar plaatsen waar zij een bestuurscentrum inrichtten. Voor Drenthe waren dat Groningen en Coevorden. Verder bouwden zij op strategische plekken burchten in de vorm van mottekastelen om van daar uit de omgeving onder controle te krijgen. Maar dat onder controle krijgen van de Drenten duurde lang. En dat begon de Duitse koning te vervelen. Op meerdere Rijksdagen, veelal in Aken gehouden, uitte hij zijn ongenoegen over het gedrag van de Saksen in de noordelijke streken van zijn Rijk. De Duitse keizer kwam tot het inzicht dat hij met geweld de Saksen niet kon onderwerpen en besliste dat de Saksen in het noorden van zijn gebied hun oude rechten mochten behouden conform het Saksische Landrecht, maar dat zijn vertegenwoordiger, de Graaf of zijn vervanger, de vergaderingen moest voorzitten. Eventuele opgelegde boetes moesten worden afgedragen aan de Graaf. Ook mochten de Saksische Drenten hun gronden behouden die zij op dat moment in gebruik hadden ter voorziening in hun levensbehoeften. De woeste gronden en wateren vielen daar niet onder en die gronden bleef hij als allodiaal bezit aanmerken, dus domeingrond. Zo werden de Drenten dus geen horigen van de Duitse koning, zoals de Sallanders en Twentenaren, en hun eigen rechtssysteem bleef in de praktijk in stand. In de teksten van de Quedam narracio enz. is op meerdere plaatsen te lezen dat de Bisschop van Utrecht de Drenten als een vrij volk beschouwde en hun rechten eerbiedigde. Maar de Drenten bleven streven naar het volledig terugkrijgen van hun vrijheden. Zij bleven als vanouds jagen in de uitgestrekte bossen en woest liggende gronden en wateren.

Pagina 37. De bisschop van Utrecht was vanouds al de kerkelijk leider van Drenthe; in 944 kreeg hij daarnaast ook het foreestrecht van de Duitse koning Otto.. Daarmee werd de bisschop eigenaar van de woeste gronden in Drenthe en kon hij stukken wildernis uitgeven aan kolonisten voor ontginning.

De Duitse koning Otto was de regelmatig terugkerende opstanden tegen zijn gezag en de onmacht van zijn vertegenwoordigers in de noordelijke Saksische gebieden om die opstanden te keren, zat en zocht naar mogelijkheden om van die problemen af te komen. Een oplossing was om het gezag over die gebieden te onttrekken aan de graven en in handen te leggen van bisschoppen die het kerkelijk gezag al bezaten. De in de ogen van de Duitse koning slecht functionerende graven trokken zich weinig aan van de besluiten van de koning en waren meer bezig met het vergroten van hun eigen belangen. Zolang zij voldeden aan de zakelijke leenvoorwaarden was afzetten wettelijk onmogelijk en alleen bij overlijden zonder nalating van een wettelijk erkende opvolger vervielen de leenrechten en had de Duitse koning de handen weer vrij. Een bisschop kon bij overlijden geen wettelijke opvolger in zijn rechten hebben en dus kreeg de Duitse koning dan veel meer mogelijkheden om grafelijke rechten aan anderen te geven. De grafelijke rechten in Noord Nederland ten oosten van de Lauwers waren sinds Karel de Grote in handen van graaf Wichman van Hamaland en familie. Door hem verkregen als beloning voor zijn grote aandeel in het onderwerpen van de Saksen. Een nazaat, Everhard II was in 944 overleden en uiteraard is zijn opvolging weer ter sprake gekomen op de Rijksdag van 944 in Aken. Maar de familie van Everhard deed uiteraard een beroep op het erfrecht. Maar de koning was vastbesloten om zijn wereldlijke macht over te dragen aan bisschoppen en als voorloper daar op schonk hij de Bisschop van Utrecht het foreestrecht in de gebieden waarover hij al kerkelijk heerser was. Het betrof hier voornamelijk de gebieden waarin op groot wild gejaagd kon worden en het bos bij Vollenhove en Drenthe worden met name genoemd. De bisschop werd geen eigenaar van de gronden maar kreeg wel het recht om zelf te beslissen wie in dit gebied mocht jagen. De Drenten trokken zich in die tijd nog steeds niets aan van de beslissingen van de Duitse heersers en beschouwden alle woest liggende gronden in Drenthe nog steeds als hun eigendom. Om die ongehoorzaamheid te straffen legde de koning de Drenten in 944 een belasting op die de naam kreeg van schuldmutde. Per waardeel in de marke 1 mud rogge afdragen per jaar, als vergoeding voor het gebruiken van de woeste gronden in het voorzien van hun levensbehoeften. De grafelijke rechten bleven nog steeds in handen van, na 944, Everhard III van Hamaland. Die was wel bevoegd om stukken woeste grond als leengrond uit te geven aan leenmannen. Of dat ook gebeurd is weten we niet, maar het is wel waarschijnlijk. In die tijd was de kerstening zover gevorderd dat de eerste kerken werden gebouwd. De pastoor en enkele dienstmannen zullen nabij de kerk een onderkomen moeten hebben en ook wat land om in het dagelijkse levensonderhoud te kunnen voorzien. Pas in 1046, toen de grafelijke rechten vrij kwamen door het ontbreken van een wettelijke opvolger, kreeg de Bisschop van Utrecht volledig de beschikking over de wereldlijke macht in het Sticht en Oversticht.

Pagina 38. "en werkten de meiers zich op tot een bezittende klasse van plaatselijke (van Norch) of regionale (van Steenwijk) edelen enz."

Onjuiste weergave van de aanwezigheid van telgen van adellijke geslachten in Norg en Een. Zie na pagina 60 de opmerkingen bij de onderstreepte tekstdelen en daarna mijn visie.

Pagina 40-45. “De oude dorpen Norg, Peest en Langelo enz”

Norg, Peest en Langelo als dorpen door de eeuwen heen en waarover dit boek eigenlijk dient te gaan, zijn pas ontstaan omstreeks het jaar 450, tijdens de zogenaamde grote volksverhuizing in Europa. Voor die tijd zijn naar alle waarschijnlijk de vroegere bewoners in het noorden van Drenthe massaal vertrokken naar de gebieden langs de boorden van de Hunze boven Groningen tot aan de uitstroming in zee. Dat vermoeden kan worden afgeleid uit door prof. Waterbolk verricht archeologisch onderzoek op het Noordse Veld en in het Humsterland boven Groningen.

Hij constateerde dat het oudste gevonden aardewerk in Humsterland dateerde van omstreeks het jaar 0 en dat de jongst gedateerde vondsten in de grafheuvels op het Noordse veld uit dezelfde periode stamden. Verder waren de uiterlijke kenmerken praktisch identiek. Een aanwijzing dat ook de oude bewoners van het gebied langs de Esweg in het huidige Norg naar die streken zijn vertrokken.

“Rond Norg lagen vanouds twee oude bossen enz.” en “het Norgerholt was ook de plek waar onder vier oude eiken de markegenoten van Norg, Westervelde en Zuidvelde samenkwamen”

Westervelde en Zuidvelde zijn pas ontstaan na het jaar 1200 als leengoed van de Bisschop van Utrecht. De markgenoten die hier samenkwamen zullen de vroegere bewoners van dit gebied zijn geweest. Een paar duizend jaar voor het begin van onze jaartelling begonnen met het bewerken van de akkertjes ten westen van de Hoofdweg in het huidige Westervelde en door opschuiving in de loop der eeuwen eindigend aan de Esweg in het huidige Norg omstreeks het jaar 0. Een deel van het huidige Norgerholt was in die tijd geen bos, maar ook akkerland. Op huidige luchtfoto's nog duidelijk te herkennen. Ook het bos dat het Brul werd genoemd is geen oorspronkelijk oerbos. Op de bekende kaart van Veenhuizen 1639 staat het vermeld als bos, maar 70 jaar later staat op de kaart van Tiedeman in dit bos een boerderij getekend. Deze boerderij is het verplaatste Bronnegererf op de kaart van 1639. Warmolt Lunsingh, geboren in 1651, was een nazaat van Herman Lunsche en Freykien Bronneger die in 1590 waren getrouwd en het Bronnegererf hebben laten bouwen. Warmolt was getrouwd in 1675 en heeft in 1700 de leenplichtigheid van de Stichtse goederen (oorspronkelijk van Norch) afgekocht. Hij zal de boerderij in het Brul hebben laten bouwen. Het Brul is een kleine zandhoogte. Maar de plek was kennelijk geen gelukkige keuze want op de Franse kaart van 1800 staat deze boerderij aan de Eikenlaan bij het sterrebos.

Pagina 56-59: “Boom daar een vrouw vermoord is” en “een triest detail”

Het bijschrift is een totaal verkeerde interpretatie van het vermelde. De kaart is door mij besproken in “Het Waardeel” 2010-2 met een vervolg in 2012-1 waar het oude Veenhuizen in 1710 aan bod komt zoals het is afgebeeld op de kaart van Tiedeman.

De Kroniek van een mislukte vervening van Veenhuizen is uitvoerig beschreven door Stienstra en Groenhof.

De kaart van 1639 is een plankkaart, deels gemeten en deels geschetst. De loop van het Loopende Diep en de ligging van het Brul zijn schetsmatig getekend. Gemeten is de ligging van de aanwezige gebouwen en de ligging van de Schipsloot. Daarvoor is een meetlijn gebruikt die evenwijdig liep aan de bestaande Schipsloot en als richtpunt de vermelde boom had. Het was een bijzondere boom die iedereen in de buurt wel kon aanwijzen als later de meetlijn opnieuw moest worden gebruikt voor het uitzetten van kavelgrenzen. Landmeters gebruiken vaker opvallende objecten voor het vastleggen van hun meetgegevens.

De meetlijn is op de plankkaart tevens gebruikt voor het aangeven van de te hergraven Schipsloot. Deze was in 1639 niet bevaarbaar. De twee uitstulpingen liggen in het verlengde van de later gegraven Haulewijkster Vaart. De daar geplaatste aanduiding “Wijken voor Praamen (niet Fraamen) langs de Grift geeft aan waar ligplaatsen/laadplaatsen voor turfpramen zouden komen.

De Veenhuizer Dijk was een nieuw geplande dijk. De bestaande weg van Een naar de kerk zou bij de kerk naar het zuiden worden afgebogen en aangepast worden aan de nieuwe kavelsituatie en dan weer haaks op de nieuwe kavelindeling weer naar het westen afbuigen. De bestaande buurweg door het veen deed geen dienst meer omdat de woningen/keten/hutten van de arbeiders die bij de eerste poging tot vervening aan beide zijden van de Grift/Schipsloot hun onderkomen hadden, weer waren gesloopt.

Pagina 60-65: “Norger adel en hun bezit” en “het is onduidelijk of enz.”

Het is teleurstellend dat er niet meer beschreven is over de achtergronden, de aanwezigheid en het bezit van de Heren van Norch. Temeer daar dit hoofdstuk door professionals moest worden ingevuld.

Over de oorzaak, het doel en de invloed die zij hebben gehad op de ontwikkeling van het gebeuren in Norg en omgeving en zelfs op geheel Drenthe is ruim voldoende bronmateriaal voorhanden om hier een goed sluitend verhaal van te maken.

Daarom hierna een korte samenvatting van mijn visie op het onderdeel **“Adellijk bezit in het kerspel Norg”** van het hoofdstuk **“Norgers in de middeleeuwen (777-1580)”**

De basis van deze samenvatting zijn mijn artikelen op mijn website <https://www.dorpshistorie.nl> waarin de betrokkenheid van de Heren van Norch of hun nazaten staat vermeld met de gebruikte bronnen.

We laten het verhaal over

Adellijk bezit in het kerspel Norg beginnen in het jaar 771, wanneer Karel de Grote alleen aan de macht komt als koning van de Franken.

Norg ten tijde van Karel de Grote, (771-814).

Karel had zich tot Christen laten dopen en hij beschouwde zich als opvolger van de Romeinse keizers. Hij was van plan om in alle door zijn voorgangers veroverde gebieden het Frankische rechtsstelsel, dat was gestoeld op het Romeinse Recht, in te voeren en al zijn onderdanen moesten Christen worden. Verder wilde hij het onderwijs verbeteren en ook de landbouw. Maar de overwonnen Saksen in het noorden van zijn rijk voelden totaal niets voor zijn plannen. Zij wilden zelfstandig blijven en leven volgens hun eigen regels en godsdienst. Het waren vooral de Saksische Drenten en de Saksen in het noorden van het huidige Duitsland die zich bleven verzetten, ondanks de toezegging van de Frankische koning dat zij in het bezit mochten blijven van hun eigen rechtsregels en gebruiken. De Franken waren rond het jaar 800 nog niet verder gekomen dan het inrichten van enkele bestuurscentra, zoals in Groningen en Coevorden en het controleren van de voornaamste doorgaande routes in Drenthe. Op strategische punten waren zogenaamde mottekastelen opgericht, waar dienstmannen, voornamelijk militairen, waren gehuisvest. Die konden de bewegingen van de Drenten en hun doen en laten in de directe omgeving in de gaten houden. Ook konden zij de rondtrekkende priesters bijstand verlenen bij hun bekeringswerk. En uiteraard proberen om goede banden te krijgen met de bewoners van de nederzettingen in de regio. Karel de Grote had al ervaren dat je voor de voedselvoorziening geen beroep kon doen op de bevolking van de Saksische nederzettingen. En met harde hand hun het voedsel ontnemen zal averechts werken.

De woest liggende gronden waren al volgens het Frankische recht tot bezit van de koning verklaard en hij besloot een wet te maken om op bepaalde plaatsen landgoederen te kunnen aanleggen met gebruiksregels voor de dienstman. Die landgoederen konden dan voorzien in de levensbehoeften van het centrale Hof, de bestuurscentra en het rondtrekkende leger. De wet is bekend onder de naam *Capitulare de villis vel curtis imperii*. Afgekort tot **Capitulare de villis**.

Op basis van deze wet zijn in Drenthe een aantal landgoederen aangelegd o.a. in Peelo, in Een (Eyen) en bij Eelde Lemferding (Lintherunge). De Saksische Norgers in die tijd zullen de aanleg van het landgoed Eyen hebben geaccepteerd, want het was niet aangelegd op gronden die tot de boermarken van Norg behoorde. Over het dagelijkse leven van de Saksische Norgers in die tijd valt niets te zeggen vanwege het ontbreken van bronnen.

Norg omstreeks het jaar 1000 (944-1200)

Na Karel de Grote verzwakte het centrale gezag en er ontstonden vele kleine Staten, meestal voortkomend uit een Graafschap. Maar Drenthe bleef een Graafschap waar de ingezetenen nog steeds niets moesten hebben van de Frankische bezetters en hun godsdienst. De Duitse koning deed er alles aan om zijn macht niet verder te laten aantasten en hij nam maatregelen zoals hierboven bij pagina 37 is verwoord.

In 1046 verkreeg de Bisschop van Utrecht definitief de Grafelijke Rechten over Drenthe. Maar al in mei 1040 had de Duitse koning zijn landgoederen Eyen en Lemferding aan de Bisschop van Utrecht geschonken, na het te hebben ontnomen van zijn dienstmannen Uffo en broer vanwege vermetel gedrag tegenover hun leenheer. Hoe groot het leengoed/landgoed Eyen in 1040 was staat nergens beschreven en ook niet hoeveel en welke dienstmannen er aanwezig waren of er woonden.

Wat uit latere oorkonden wel is op te maken is dat de bisschop van Utrecht de landgoederen Eyen en Lemferding als leengoed heeft gegeven aan de Prefect van Groningen.

In 1044 was er ook in de Graafschappen boven Groningen het een en ander gebeurd. De graafschappen ten oosten van de Lauwers waren tot dan in bezit van graaf Rudolf, een telg uit het geslacht van Werl. Zijn graafschappen zijn hem toen met geweld ontnomen door de graaf van Midden Friesland Bruno van Brunswijk. Ook hier zag de Duitse koning een mogelijkheid om deze graafschappen aan een bisschop te schenken, in dit geval in 1047 aan de bisschop Adelbert van Bremen, ondanks protesten van graaf Rudolf van Fivelgo uit het huis Werl. Het huis van Werl had ook de grafelijke rechten in gebieden ten oosten van de Eems en de graaf zal de verschillende delen van zijn graafschap in onderleen hebben gegeven aan familieleden zoals toen gebruikelijk was. Eén van de borgen van een leenman stond in Wierum, waar het Koningsdiep en Hunze in die tijd samen verder stroomden naar open zee. Nu Reitdiep geheten. Op dit punt kon de toegangspoort tot Groningen vanaf open zee onder controle worden gehouden. Wierum ligt een paar kilometer boven Selwerd, waar later een burcht is gebouwd.

Het verkrijgen van de Prefectuur over Groningen was een gewilde functie. Het betekende een goede inkomstenbron. De stad Groningen behoorde toen nog tot het Graafschap Drenthe. De Saksische bewoners van Norg leverden echter geen bijdrage aan die inkomsten. Zij waren alleen de schuldmuider als belasting verplicht te voldoen aan de bisschop van Utrecht. Maar of zij dat altijd gedaan hebben moet worden betwijfeld. De borgheer/kastelein van Coevorden was belast met het innen van de belasting. Het Saksische Norg was in 944 één van de grootste nederzettingen in Drenthe met 18 erven. Alleen Eext was groter met 19 erven. De eerste kerk is rond het jaar 1000 in Norg gebouwd. Er zullen op dat moment naar alle waarschijnlijkheid wel enkele Saksische inwoners bekeerd zijn want anders zal de bouw van een kerk teveel tegenstand hebben ondervonden. Het aantal dienstmannen van de bisschop dat een onderkomen in Norg had zal minimaal zijn geweest. De bewoners van het leengoed/landgoed Eyen hadden een eigen kapel/kerk, conform de regels van de *Capitulare de villis*.

Na 1178 wordt het onrustig in het noorden van Drenthe. Prefect Leffert van Groningen was overleden en de bisschop gaf de prefectuur aan drie kleinzonen. Kinderen van zijn enig kind en dochter, die hij had uitgehuwelijkt aan Godfried van Sepperothe of Seppenrade. Beide zijn eerder overleden dan hun vader, respectievelijk schoonvader. Dat viel niet in goede aarde bij de broer van de overleden prefect, Lammert van Peize en de kinderen van zijn broer Ludolf van Coevorden. Die deden een beroep op het erfrecht en dan had Lammert van Peize recht op de prefectuur van Groningen.

De dochters van Godfried verkregen uit de erfenis van hun grootvader ieder een landgoed/leengoed. De ene, die was getrouwd met Hendrik van Kuinre, kreeg Eyen en de ander, getrouwd met de schulte van Eelde, kreeg Lemferding.

De bisschop van Utrecht bleef bij zijn beslissing en dat was het begin van de regelmatig terugkerende conflicten met de borgheer/kastelein van Coevorden. Deze was ook voorzitter van het Landsbestuur van Drenthe. Dit bestuur koos altijd de zijde van de kastelein van Coevorden bij conflicten, als het hun paste, en steunden hem in de strijd. Niet omdat zij hem zo'n beste voorzitter vonden, maar uitsluitend in het belang van het Landschap om de vroegere vrijheid volledig terug te krijgen.

Norg in de jaren 1200-1450.

Ongeveer in het jaar 1180 is de dochter van Godfried van Sepperothe getrouwd met de ridder Hendrik van Kuinre. Dit huwelijk zal niet toevallig tot stand zijn gekomen. Het is vrijwel zeker dat de Bisschop van Utrecht hierin heeft bemiddeld. De bisschop lag regelmatig overhoop met de Graven van Holland en die van Friesland. De Duitse koning was vroeger van plan geweest om ook wereldlijke macht van Friesland over te dragen aan de bisschoppen van Utrecht. Maar de Friezen zelf lieten meerdere malen blijken dat zij zelf wilden kiezen wie hun land zou moeten besturen. Het leidde vaak tot gevechten, vooral langs de zuidelijke grenzen van Friesland. Hendrik van Kuinre ging vaak op strooptocht naar Friesland en omgekeerd vielen de Friezen zijn bezit aan. Omstreeks 1196 kreeg Hendrik van Kuinre grote bekendheid door ten huize van de graaf van Holland, diens broer Willem, graaf van Friesland, gevangen te nemen. De Bisschoppen van Utrecht hebben altijd grote behoefte gehad aan krachtige dienstmannen die goed in staat zijn om de grenzen in het noorden van zijn bezit, te bewaken. Hendrik van Kuinre was zo iemand en daarom is het waarschijnlijk dat hij heeft bemiddeld in het huwelijk van Hendrik met de dochter van Godfried van Sepperothe die in 1178 het leengoed Eyen gelegen bij de meest noordelijke toegangsweg tot Friesland, ten westen van Norg van haar grootvader erfde.

In 1206 zien we de naam van Hendrik van Norch verschijnen. In dat jaar was het schultambt Drenthe ingesteld waarbij de kastelein van Coevorden werd belast met de inning. Deze inning verloopt via de kerspels, zodat er ook een schultambt Norch ontstond. De dienstman ridder Hendrik van Kuinre werd belast met de inning in het kerspel Norch en in de registers van de bisschop van Utrecht wordt hij dan ook vermeld als Hendrik van Norch. Hij zal met zijn vrouw gewoond hebben op de Oldehof wanneer hij niet in Kuinre verbleef. Vanaf die tijd krijgen we meer inzicht in het gebeuren rond Norg, maar wel met de aantekening dat het uitsluitend het handelen van de ridders van Norch en hun familieleden betreft. Over de Saksische bewoners van individuele erven is tot 1450 niets bewaard gebleven.

Het bezit van de Heren van Norch.

Voor dat er sprake was van een leengoed/landgoed Eyen was er bij en aan de oostkant van het Grote Diep al een bolwerk in de vorm van een mottekasteel aanwezig. Mottekastelen waren de eerste bouwwerken van de Franken bij de verovering en kerstening van Drenthe. Het waren veilige onderkomens voor de eerste krijgsmannen. In Noord Drenthe waren mottekastelen aangelegd op strategische punten. Bij Noordlaren, de Mitsplete, waar de oude Hunze een doorbraak in de Hondsrug had veroorzaakt. Bij Yde, een dubbele motte, bij de splitsing van wegen naar en van Groningen, bij Peelo, bij de splitsing van wegen vanaf Rolde naar Yde en Norg. Bij Peest, aan de bovenloop van het Oostervoortsediep en de weg naar Norg en bij het Grote Diep ten westen van Norg op de weg naar en van Friesland. De ligging van al deze mottekastelen is te herkennen op luchtfoto's.

De dienstmannen van de bisschop van Utrecht nabij Norg zullen in eerste instantie in het mottekasteel hebben verbleven. Maar in 1206 zal het mottekasteel bij het Grote diep al zijn vervangen door een borg of versterkte boerderij de Oldehof. Deze borg lag aan de Slokkert met een toegangskanaaltje vanaf de Slokkert en een haventje. Op het kadastrale minuutplan van 1832 is de begrenzing nog deels zichtbaar. Ongeveer 1330 zal deze borg zijn vernield en niet weer opgebouwd. Wel is aan de noordkant van de Eenerstraat later een nieuwe boerderij gebouwd die de naam Oldehof heeft gekregen. De kern van het leengoed Eyen lag aan de westkant van de Hoofdstraat in Een Zuideinde.

Omstreeks 1215 overlijdt Hendrik van Kuinre van Norch en hij wordt opgevolgd door zijn zoon Rudolphus. Uit een oorkonde van 1225 waarin de opbrengsten van de Bisschop van Utrecht worden vermeld, weten wij dat hij niet alleen het leengoed Eyen in bezit had, maar ook "overige Norchse goederen". Dat zal dan de Oldehof zijn geweest, maar ook percelen met gebouwen in Norg zelf. Uit weer latere oorkonden kunnen we opmaken dat deze goederen ten westen van de kerk lagen. Deze Rudolf was Heer van Norch in een roerige periode uit de geschiedenis van Drenthe.

In 1188 nam de bisschop van Utrecht het kasteleinschap van Coevorden af van Rudolf van Coevorden en zette de Hollandse graaf Ghiselbert Postekin op die positie. De oorzaak was de opstelling van Rudolf en zijn broer Folkert tegen het bewind van de bisschop van Utrecht. Folkert werd zelfs gevangen gezet op het kasteel Horst. In 1196 overleed Rudolf kinderloos en Folkert meende recht te hebben op de functie van kastelein of borgheer van Coevorden. Hij sloot zich aan bij de partij van de Gelkingsers in Groningen, fervente tegenstanders van de bisschop van Utrecht en viel het kasteel te Coevorden aan en nam de aanwezige gravin van Bentheim gevangen. Het resultaat was dat Folkerts zoon Rudolf (II) het kasteleinschap van Coevorden vanaf hetzelfde jaar mocht uitvoeren.

Maar het was het begin van de vele schermutselingen daarna tussen de bisschop en Rudolf van Coevorden en de Gelkingsers. Het hoogtepunt van die schermutselingen was de slag bij Ane-Holthone in 1227, waaraan ook de Drenten met een volksleger deelnamen. De overwinning van Rudolf met de Drenten was de doorbraak naar de volledige erkenning van hun vrijheden door de bisschop van Utrecht. In 1232 was het opnieuw raak met veldslagen bij de Mitsplete en bij Bakkeveen. Weer werden de legers van de bisschop verslagen, maar het Drentse volksleger heeft volgens de Quedam narracio ook zware verliezen geleden.

Ongetwijfeld heeft ook Norch zwaar te lijden gehad. De gezamenlijk troepen van Hendrick van Borculo, de schoonzoon van Rudolf van Coevorden, de Gelkingsers, de Fivelgoers, de Drenten en de door Rudolf van Coevorden aangetrokken strijders trokken door en langs Norg en de Oldehof om op de heide ten westen van de later aangelegde Zwartendijksterschans de strijd met de Friezen aan te gaan. Het werd voor de Drenten een gemakkelijke strijd en ze hebben veel Friezen als gevangenen mee terug genomen naar hun kwartieren. De terugtocht richting Groningen ging weer via Norch.

In latere oorkonden lezen we wat de gevolgen zijn geweest voor de dienstmannen van de bisschop van Utrecht in Norch. De gevolgen voor de Saksische Norgers kunnen we afleiden uit een belastingregister die omstreeks 1450 is opgemaakt. In Norg werden belast 6 volle erven en 5 halve en een armlastig erf, samen 9 volle erven. Rond het jaar 950 waren dat er 18 op basis van het schuldmuddenregister. In plaats van een verwachte groei tot 1450, was er een teruggang van 50%. Voor Peest is het aantal gelijk gebleven en voor Langelo zien we een verdubbeling. Dit als gevolg van verplaatsing van leengoed van Een naar Langelo. De terugloop in Norch is ongetwijfeld een gevolg van de strijd tussen de legers van de bisschop en de Drenten.

De ridders van Norch zijn altijd trouw gebleven aan de Bisschop van Utrecht en dat zal zeker hebben bijgedragen aan de terugloop van het aantal boerenbedrijven in Norg, maar ook aan de ondergang van de Oldehof. Een goed voorbeeld zijn de schermutselingen rond 1323 wanneer de ridder van Norch en vrienden, getrouwen van de bisschop weer in conflict komen met de kastelein van Coevorden en de Drenten.. De Bisschop van Utrecht kreeg als landsheer/leenheer van beide partijen verslagen van de schade die zij hadden geleden en verzoeken tot veroordeling van de tegenpartij. De Drenten met de Gelkingsers eisten zelfs dat de Norchse leenmannen 4 van hun beste boerderijen moesten afbreken en een windmolen. Hieruit blijkt hoe groot de groei van het leengoed was. Het leengoed moet toen circa 15 bedrijfsgebouwen hebben geteld verdeeld over Een, Veenhuizen, Westervelde, Norch en Langelo. Op 7 september 1324 ondertekenen deze getrouwen een oorkonde waarbij zij trouw zweren aan de bisschop. Aanleiding voor de Drenten om bij het geringste geschil hard toe te slaan.

Het Drentse Landschapsbestuur was zich goed bewust geworden van de macht die zij weer hadden verkregen na 1227 en zij gingen er toe over om een aantal belangrijke ridders, steunpilaren van de bisschop, uit Drenthe te verbannen. Door het landschapsbestuur werden deze "die lieden van Norch" genoemd. Onder hen Otto van Norch. De groep vestigde zich in Kampen en hielden zich voornamelijk bezig met de handel in graan. Waarschijnlijk was dat niet nieuw voor hen en een bezigheid die zij al jaren uitoefenden, ook in latere jaren. Begonnen met geinde tienden die via Halen, waar de van Norchs een hofgoed bezaten, en via Ruinen en Steenwijk naar Kampen werden vervoerd en daar verhandeld. Vroeger kennelijk ook naar Coevorden en verder naar Aken. Een uitspraak van het gerecht in Drenthe legt de Heren van Norg en van Rolde op om gezamenlijk de brug bij Westerbork te onderhouden vanwege het veelvuldig gebruik van deze brug. In 1327 werd de verbanning van de lieden van Norch opgeheven.

Een volgende opsomming van goederen zien we pas verschijnen in 1335, een eeuw later.

Uit meerdere oorkonden blijkt dat Hendrik van Norch g/m nn van Sepperothe ook betrokken is gebleven bij de leengoederen in Kuinre, Urk en Emelweerd. Na zijn zoon Rudolphus volgt een Hendrik II. Deze schijnt twee keer getrouwd te zijn geweest. Omstreeks 1330 overlijdt zijn zoon Heyne (Hendrik) en een paar jaar later blijkt uit een oorkonde van de Bisschop van Utrecht hoe de Norgse goederen zijn verdeeld onder de nog levende nazaten. Uit de goederenlijst van de Bisschop van Utrecht blijken de lenen van Hendrik aanmerkelijk te zijn uitgebreid en wordt aangegeven wie van zijn nazaten de met name genoemde goederen verkrijgt.

Hendrik had 4 zonen en 4 dochters. Oudste zoon Hendrik was in 1335 ook al overleden en diens oudste zoon Arend kreeg het gerecht in Norch, het goed Buninc in Sweel en goederen in Eyen. Hij zal in Norg hebben gewoond. Niet op de Oldehof, waar zijn vader woonde. Dat gebouw zal in de schermutselingen voor 1335 vernield zijn. Maar in Norg zal een nieuw hofgoed zijn gebouwd. Vermoedelijk op het ingesloten gebied tussen Zandvoort, Brinkstraat en Brink.

Zijn broer Rudolf kreeg het goed Haddinge of Hageninghe of Haeynge in Eyen noord. Hij zal daar gewoond hebben en is daar kinderloos overleden.

Hendriks zoon Gerard was al eerder overleden. Die had één dochter, Hille genaamd, welke het goed Grudelinc verkreeg, naar alle waarschijnlijkheid gelegen ter plekke van de huidige borg Hoofdweg 19 in Westervelde.

Hendriks zoon Otto werd door de Bisschop voor de helft aangeslagen voor het geheel en specifiek ook voor Grudelinghe. Otto was getrouwd met Ida van Ruinen en had ook belangen in Ruinen. Otto zal zijn verblijf ook op Grudelinghe hebben gehad vanwege zijn kennelijke bemoeienissen met het leengoed Eyen. Het is goed denkbaar dat hij zijn broer Heyne ondersteunde in het beheer van het leengoed Eyen.

Hendriks zoon Wycher was kanunnik in Steenwijk en later deken van Drenthe en kreeg geen goederen uit de nalatenschap.

Hendriks dochter Johanna was getrouwd met Johan Pipe van Steenwijk en kreeg het goed Battinc. Uit latere oorkonden blijkt dit goed te liggen op de plek die nu bekend is als "de jufferen Lunsingh" te Westervelde.

Hendriks dochter Ermgard was getrouwd met Folkert van Dwingeloo en kreeg een goed Rensinc in Anlo.

Een andere dochter was getrouwd met Rudolf van Peize van Almelo en kreeg het goed Bonekinc in Anlo.

Een in 1325 vermelde Ketelhoed van Norch wordt niet vermeld. Mogelijk een bijnaam voor broer Handrik van Arent, die voor 1327 is overleden.

Van het verkrijgen van goederen in Westervelde door nazaten van Norch zijn geen aparte oorkonden te vinden die voor dit doel zijn opgemaakt. Het lijkt erop dat de nazaten van Norch die niet in aanmerking kwamen voor opvolging in het leengoed Eyen, de mogelijkheid hebben gekregen om zelf een leengoed als onderleen te ontwikkelen. Niet alleen in of nabij het oorspronkelijke leengoed Een, maar ook op andere plekken zoals Langelo en Westervelde. De keuze op deze plaatsen is niet vreemd. Ze liggen voldoende ver van de hoofdroute van Groningen naar Friesland en de kans op vernieling is veel minder.

Rond 1335 verkrijgt Arend van Norch dus het leengoed Eyen cum annexis en het gerecht van Norch en goederen in Een.

Arend kreeg één nakomeling, dochter Lamme. Deze trouwde in 1350 met Roelof van Steenwijk en door dit huwelijk verschijnt de naam van Steenwijk in het leengoed Eyen.

Roelof en Lamme woonden niet in Norg maar op Bensingegoed te Dalen. Roelof was ook ambtman van Drenthe en had heel veel goederen in Drenthe op naam. Een opsomming vinden we in OGD 699.

Zoon Arent van Steenwijk verkrijgt in 1387 de Norgse goederen. "Het zijn de goederen die Heer Hendrik van Norch van het Sticht te houden placht". Deze Arent was de woordvoerder van de Ridderschap in Drenthe.

Arents oudste zoon Johan (de oude) van Steenwijk wordt op 22 oktober 1456 herbeleend met de Norgse goederen en na zijn dood wordt zoon Egbert op 23 oktober 1460 met die goederen beleend. Hij is in 1460 nog onmondig om hulde te doen t.a.v. de lenen die hij erft van zijn vader. Daarom brengt zijn oom Albert de hulde. In 1464 brengt hij zelf hulde en is dus mondig.

Oorkonde 23 oktober 1460: De Bisschop beleend Egbert van Steenwijk, na de dood van zijn vader Johan van Steenwijk, onder momberschap van zijn oom Albert van Steenwijk, met dezelfde lenen als wijlen zijn vader had op 22 oktober 1456.

17 december 1464: Egbert van Steenwijk doet zelf als leenman hulde en eed van de twee Olde hoven te Norg.

In een leenprotocol van 1394 worden praktisch alle leengoederen van het Sticht in Norg vermeld. Voor de ligging en toelichtende tekst verwijs ik hier naar mijn website <https://www.dorps historie.nl/HistorieNorg.pdf> waar ook Peest, Langelo en Zuidvelde ruim aan bod komen. Het heeft geen zin om hier die tekst te herhalen.

Tot zover de historie van het leengoed Eyen en de daaraan verbonden rechten wat de leenmannen betreft.

Uit andere bronnen, zoals regesten van kloosters, uitspraken van de Etstoel, Stadsbestuur van Groningen en andere instellingen die aan archiefvorming deden, staan vaak vermeldingen die wat meer helderheid geven over het gebeuren in Norg en omgeving. Vooral het oude archief van de Stad Groningen laat zien dat dienstmannen of nazaten hun onderkomen en werk naar de stad Groningen verplaatsten. In 1225 en in 1323 wordt een Rudolf van Langelo vermeld. In 1250 een A van Langelo. In 1331 geen van Langelo onder de erfgenamen van Hendrik van Norch. Wel verschijnt het goed Nijdinck in Langelo, bezit van Otto van Norch. Ook een goed Nijdinck in Westervelde. Een aantal jaren later vinden we onder de burgemeesters van Groningen een Otto Nijdinck. In 1225 wordt Johan van Haerlo (Peest) vermeld als leenman. In 1298 nogmaals een leenman van Peest. In 1408 komt een Johan van Haerlo voor als stadsschrijver van Groningen.

In 1325 verschijnt een Stephanus van Zuidvelde in een oorkonde van de bisschop van Utrecht. In die oorkonde wordt het vonnis vermeld dat hij over de Drenten heeft uitgesproken. Al zijn getrouwen staan vermeld als getuige. Bij de van Ruinens ontbreekt Stephanus. Kennelijk heeft de bisschop deze Stephanus beloond met een leengoed in Zuidvelde. Stephanus was getrouwd met een Bertradis van Peize. In 1832 telt Zuidvelde 3 bedrijven. De eigenaren zijn allemaal nazaten van adellijke families. Onder de Eigenaren Coeno Pelinck. Een andere bijzonderheid is de waardelenverhouding tussen Peest en Langelo. Zij hebben één waardeel gezamenlijk. Het lijkt erop dat er oorspronkelijk alleen een buurschap Norch was voor het jaar 800. Omstreeks 1400, toen de Drenten hun oude rechten op schrift gesteld kregen, zullen ook de buurmarken onderwerp van overleg zijn geweest. Er waren na de komst van de Franken nieuwe leefgemeenschappen ontstaan. Voornamelijk ontstaan als gevolg van de uitgifte van leengoederen. Er waren totaal nieuwe buurschappen ontstaan maar ook gemengde buurschappen van oorspronkelijk Saksische en oorspronkelijk Frankische afkomst. Dat zien we ook binnen de oorspronkelijke marke Norch. Veenhuizen, Westervelde en Zuidvelde als nieuwe gemeenschappen en Norg, Langelo en Peest als oude kernen van voor 800. Maar in 1400 moeten nazaten van de oude Saksische bevolking waarschijnlijk alleen in Norg zelf nog aanwezig zijn geweest. In Peest en Langelo waren deze uitgestorven. De scheidingslijnen tussen de Saksen en de Franken waren zeer scherp. Vanaf het bijhouden van de eerste

kerkregisters omstreeks 1550 tot aan 1900 zien we geen duidelijk gemengde huwelijken tussen de twee afstammingslijnen. In Zuidvelde opmerkelijk veel huwelijken richting Ruinen. Langelo en Peest hadden kennelijk veel contact met Yde en omgeving. De grens tussen de boermarken Norg Westeind en Norg Oosteind loopt niet voor niets van zuid naar noord over de kerkbrink. Het Oosteind is Saksisch en het Westeind is Frankisch. Misschien kunnen toekomstige onderzoekers met behulp van dna technieken dit eens precies in kaart brengen.